

SAMOTA

Andrej Hieng

Marija Gorenjak je postala plesalka v času, ko se meščanska dekleta tega posla še niso lotevala. Zato se je ločila od družine. Plesala je v Silfidah in požela nekaj uspeha. Obdana s hladno stremljivostjo ni iskala družbe; rože z njenih premier so ostajale na garderobni mizi. V obrazu, ki so mu vladale pepelnate, malce odbijajoče oči, so se zgodaj pokazovale črte venečega deklišтва. V letih krize, ko je njihova trgovina propadla, je nekega večera prišla s šopom denarja, da bi jim pomagala, vendar ga ni nihče maral. Z očetovega pogreba so jo pustili kar tako: tisto noč — bila je noč s cunjastimi oblaki nad reko — si je zastavila vprašanje, ali je njena samovšečna samotnost pravična splošnemu in tudi lastnemu življenju. Vere ni imela. Leta triintridesetega je odšla v Švico. V Bernu je plesala drugo vlogo nekega bidermajerskega baleta, vendar bledikavo in brez uspeha. »To je duh etude.« je pisal kritik, »tiste, ki si vseskoz zadošča in je brez volumna srčne prizadetosti.« Takrat se je seznanila z danskim študentom matematike: ljubil jo je, ona pa je bila bolj čuvar njegovega načetega zdravja nego ljubica, in umrl je, preklinjaje njeno hladnost, v nekem gorskem letovišču v Juri. Takrat se ji je izvil — nemara prvič od otroškega vkanja — krik: — Zakaj, Alvid?... Zakaj vendar?... Precej se je ovladala. Ko mu je zdravnik zatisnil oči, je po vsej priliki pričakoval, da bo fanta v slovo poljubila; z dlanjo mu je šla čez lice, ki se je počasi spreminjalo, z dušnimi očmi pa je sledila motno razsvetljeni cesti, po kateri se je izgubljal v nič, obdan s tenjo njene duše. — Leto dni pozneje ji je artritis odvzel vsakršno možnost za plesanje. Zaklenila je lovorike, kritike, pisma; postala je učiteljica klavirja. To je bila dolgo vrsto let. Mnogi Bernčani bi se še utegnili spomniti gospodične, ki so ji naglo siveli lasje in so se njeni učenci odlikovali po neverjetno ostrih, zanesljivi klavirski igri. Po vojski, leta devetinštridesetega, se je vrnila v domovino. Ker ni dobila učencev, si je s tiho, čudaško vztrajnostjo izposlovala podporo.

To je kratek oris njenega življenja, do dne, o katerem sem se namenil pisati. Začel se je s sanjami v ranem jutru.

Bila je na pobočju piramidaste gore, v kolu oblakov, metuljev in orlov. Pred ovčjo ogrado jo je srečal dež. Okrašen z glogovim vonjem ji je obljubil reko in streho. Kače so jo zapustile in tudi trmasto modrijanski martinčki. Potlej je v rogovili jablane zagledala grebene bakrenih streh in zvonike mesta in strelico sonca v smaragdnem ko-

ritu reke, a njeno srce se je še kar naprej pehalo z godbo vetra, ki ga je bila hudobno zapustila na gori.

Prebudila se je in vendar dolgo ni našla steze iz sanj. Obdajale so jo kakor megla, v kateri se medlo izčrtavajo obrisi stvari: pozabljenih in tistih, ki se še obetajo. Potlej se je sunkoma vzravnila.

— Začnemo!... je rekla.

Okno je postajalo očesu podobno, jutro je prihajalo. Stanovala je v nekakšni predsobi; vedela je, da ne sme čuvati sanj in toplote pod odejo, ker bi jo stanodajalci utegnili presenetiti. V mislih je preletela verigo takšnih prebujanj s stisnjenimi zobmi. — Zataknila si je lasnice. Izpod blazine je potegnila zrcalo in se napotila proti vodovodu zraven stopnic. Zeblo jo je vsako jutro. Obesila je zrcalo zraven pipe in nekaj trenutkov ogledovala svoj čolnasti trup. Ni se slepila, starosti ni nikoli skrivala, vendar jo je zmedlo, ko v sivih zenicah ni našla niti odseva tistega sonca, s katerim je bila še pravkar ovenčana. Umivala se je s kvačkano rokavico in prisluškovala. Ko si je zategnila lase, so vzropale prve budilke; kakor iz prostrane kleti se je vzdignil korak prvega železničarja na cesti. To je vse natanko poznala, zmerom je bilo enako. — Naglo se je vrnila v predsobo, k postelji, in se začela, zakrita z odejo, oblačiti. Potlej je z vajeno kretnjo zložila posteljnino in jo privezala na kartonasti kovček. Ni imela omare, ničesar ni imela. Da si oddahne, je sedla na rob železne postelje. Pogled ji je blodil ob zlatih palmah na steni ter se zaustavil v koritu okna, koder je minulo noč videla soj mesta na oblaku, zdaj pa le še razpadajočo vrtnico svojega sna. Tisti trenutek se je v njeni notranjosti nekaj zganilo: bilo je komaj šele kakor okus, kakor spreminjasta, mila senca na plošči zavesti, kakor pozabljen dež, dotik roke, ki je ni več.

Nato se je odpravila. Šest let je takole odhajala v meglo, da pokonča dan. Vse, kar je imela, je nosila seboj. Na stopnišču je bilo še temno. Iz kleti je zaudarjalo po ozimnici, po rani jeseni. Iznenada vzbujenega, nevajenega občutka, ki se je sprehajal po njej, to ni zastrlo ali zatrla.

Hiša je stala na robu mesta. Odložila je prtljago. Svetloba je zalila megle in v pajčolanih so se pričeli pokazovati obrisi stavb. Ugledala je orača, ki se ji je bližal. Konj je bil spočit, s kratkimi, čvrstimi koraki je drobil kepe prsti in se večal in bil vse svetlejši. Malo vstran od nje je kmet ustavil. Tisti trenutek se je skoz soparico prebil sončni žarek in obstal na konjevem očesu. Polkroglasto oko se je zasvetilo v šestih mavričastih krogih. Prišlo ji je na misel, da je to kakor prispodoba, kajti oddavnaj se je poigravala s predstavo o šestih krogih svoje samotnosti, ki jim je rekla: krčma, park, cerkev, menza, kavarna in peron

na postaji. Takšno pot je delala vsak dan: mesto je videla v preglednem narisu šestih krogov.

Pobrala je prtljago in se namerila proti mestu. Prehitevali so jo ljudje, ki so šli v službo: nekaj avtomobilov, kolesarji, ženske s torbami; od strani so ji prihajali pred obraz in so postajali večji od nje ter se spet razblinjali na bakreni črti barak in zelenjadarskega vrta. Onstran vrtov, nad katerimi so prepevali ptiči, so se vzdigovale na pol dograjene stolpnice. Žerjav jih je obkrožal kakor sanjav in vendar oprezen plesalec. Kovček jo je zanašal. Vse, kar je premogla, je bilo v njem. Vse njeno...

Tri ceste se na tistem mestu združijo v trgec. Prav dobro je vedela, koliko je ura. Videla je sivega psa, ki je ni maral pogledati nobeno jutro. Šla je v gostilno, pod strešico iz litega železa, po vegastih stopnicah.

Kukavica jo je pozdravila. Objel jo je tudi prastari vonj naših krčem, tisti, ki je podoben zadahu vodnjakov. Na oknih se je igrala luč; dva pramena sta padala v zrcalo. Sto in stokrat je bila doživela isti trenutek, oblečen v skope barve in nekaj zvokov; sprejemala ga je kot neizbežno, zdavnaj po duhu in telesu uravnano obliko svojega bivanja, toda ko je zdaj potegnila kljuko za hrbtom in so bile njene oči zazrte v podnice, ji je en sam glas utrnil svinčeno kapljo v prsih, in padala je v temo spomina kot ta kaplja, pa morda niti ni bil spomin, marveč zmerom enako, s skorjo prekrito dno lastne narave.

— Kaj... da kar pustimo zemljo, Franci?... je rekel tožeči glas. Odgovoril mu je otrok.

— Tebi ni treba.

Otrokova beseda je vriskala, a jo je stiskalo za grlo. Marija je šla k mizi, Zmerom je sedela za isto mizo, zraven vrat, ki so vodila na dvorišče. Nasproti nje, v kotu, je viselo zrcalo s pozlačenim sadrenim okvirom. Nagnjeno je bilo, v sliko je lovilo dobršen del prostora in tudi njo, ki je, obdana od prtljage in stolov, posnemala spakljivi red svoje samotnosti. Sončni pramen ji je padal čez ramo, igral se je s prahom in se razbijal na obrazih kmeta in njegovega sina. Fant je imel nemara petnajst let, očetu je življenje požrlo leta. Sedela sta vsaksebi, na robu zrcala. Kmet je imel na čelu s šminko narisani križ. Po licih so mu lezle solze, z rokami, ki so bile zdaleč večje, kot bi jih utegnil prisoditi obrazu, je stiskal čašo vina. Tisti trenutek je Marija ugledala izgubljeno sliko. Kakor bi bil uklenjen v kopolčo čadastega jantarja, je Alvid sedel na vrtu gostišča. Ura je mirno ležala, zlata ura negibnega popoldneva; in tudi njene roke so bile negibne v naročju in njen

pogled na obrazu, po katerem so se kotrljale solze, na Alvidovem obrazu.

Kmet: In komu naj dam? ... Komu zapišem? ... Kar reci! ... Ne bo mi hujše ...

Sin: Sem že rekel ... Ne vem!

Kmet: Bajto? ... Naj zažgem?

Sin: Ja.

Kmet: Skedenj ...?

Sin: Ja ...

Kmet se je z dolgim, vekajočim vzdihom nagnil nad kozarec. Marija je sedela v vodnjaku krčme in v vodnjaku spomina, v zamolkli luči, dobila je encijan, kakor vsako jutro, in spomin ji je vzburla Alvidova roka, ki je segla proti njej, željna dotika, a jo je ona spregledala — resno, trdo in razumno zazrta v fantovo usodo, v sinje oči, ki so tako naglo bežale proč, da je njihova prošnja rftotala kakor robček popotnika na zadujem oknu odhajajočega vlaka. Za njim so se gore ogrinjale z gorečimi meglami. Rekel ji je: — Tako malo časa mi ostane ... In zmerom sem mislil, da boš na koncu tisti človek, ki je čisto blizu mene, čisto blizu ... Sivozeleno gledaš ...

Kmet je pil in polival vino.

Kmet: Pa sem premišljeval, kako bo, ko ti bom vse prepustil ... Veselil sem se ...

Sin: Nič ni treba! Ne maram!

Kmet: Toliko časa sem spravljal vkup ... Zato da sem tisti skedenj postavil, sem šest let pri tujih ljudeh delal. Šest let sem kosil Rompanov travnik! In štiri Lavračeve ...

Obema je bilo videti, da že drugi dan pijeta. Marija je ponesla čašo k ustom. Nad robom je stal kmetov pogled, potopljen v solze. Njeno srce se je bilo nekoč še samo oddaljevalo od oddaljujočega se vlaka Alvidovih oči — ta hip se je jelo primikati k tožbi neznanega človeka. Marijina notranjost je visela kakor med strunami in strune so se pregibale. Vedela je, kje in kdaj se je začelo. Zjutraj, pred oknom, čeprav je bilo takrat še komaj kot usnul okus, kakor prijaznost encijana na jeziku, kakor nihajoča, dobrotna senca na ravnini duha, kakor davna rosa ... Koliko časa ni mislila na Alvida ... Takrat, v tistem vrtu, ni odprla srca, ker ga ni mogla. Verjela je v moč in veljavo svoje razumne pravičnosti, dobrote. Celó takrat, ko je ostala sama z njegovim truplom, v gostilniški sobi tuje dežele: obema tuje. Prvikrat je čakala jutra ob mrtvem človeku. Hotela je brati Goethejevo knjigo o pohodu na Francosko. Okni sta bili na stežaj odprti. Noč je nepremično stala med zvezdami in zrcalom reke. Oddaljeni

pasji lajež je kdaj pa kdaj prebudil ptice, ki so počivale v lipi. Vse zadnje dni je Alvidov pogled bežal od nje in se zatekal v globino, polno dreves in kopastih oblakov. Sklanjala se je nad knjigo in med vrsticami se ji je zapisovala misel: — Vse sem napravila. Do konca sem bila z njim... Čemu potlej tisti krik ob smrti?...

Fant je odrinil kozarec, oče pa je znova naročil pijače. Tudi Marija je iztegnila roko in, ko ji je natakariča natakala, se je nagnila k njej in polglasno rekla:

— Že drugi dan pijeta. Stari je včeraj staknil nekakšno cipo. S šminko mu je narisala križ na čelo.

Kmet, ki je precej časa molčal, se je v tem trenutku iztrgal otopelosti, vzpel se je izza mize, prijel fanta za rame in ga pričel tresti.

— Pa kaj boš, za božjo voljo, Franci...! Reci, kaj boš! No, povej! Če ne maraš domov... Povej!

— V tovarno bom šel! je odgovoril fant trdo in jasno.

— Ti ni do kmetije, praviš...?

— Ne.

Beseda se je zapičila v starega. Gledal je otroka, kakor bi med črtami obraza iskal drugačen odgovor, pravo, njegovo resnico. Roke so se mu tresle in zmečkal je cigareto, ki je ni bil utegnil prižgati.

— A naj pokurim?... je znova vprašal. Glas mu je zdrsnil navzdol. — Saj ni nikogar, da bi prevzel... A naj zažgem?...

Zaokrožil je s pogledom po pivnici. Tisti trenutek je iznašel Marijo. Iskra je preskočila. Morda so bile med motnimi slikami, ki so ga obdajale, Marijine oči ostreje zarisane, morda so bile takšne, da si je ob njih obetal sočutja ali neke globlje pozornosti, ali pa mu je izmed njenih vek sevalo naproti mirno vodovje izkušnje, v katerem bi mogel zasidrali svojo tegobo. Ob naslednji tožbi je bil že ves obrnjen k njej, ki je povесila glavo in ga opazovala skrivaj.

— Vsi so odšli... je stokal. — Vsi so me pustili samega... To bi ne smelo biti tako!...

Fant je govoril v mizo.

— Mene ne boš dobil za hlapca!

Kmet se je iztrgal izza mize in se opotekel skoz pramen sonca proti Mariji. Bil je droben, žilnat in presušen, s podvitimi nogami, kakršne napravijo človeku prezgodaj oprtana ramena; vendar po vsej priliki ni imel več ko petinštirideset ali petdeset let. Fant je pogledal za njim: z mržnjo, brez vsakršnega umevanja, od daleč, nato se je tudi sam odtrgal od mize, se kradoma odpravil k vratom, jih odprl in izginil. Kmet tega ni opazil. Naslanjal se je na mizo, in z licem je bil čisto blizu Marije; strmел je vanjo, ki je zmogla še to, da ga je scela

obdala s pogledom. Vse na njem jo je navdajalo s telesno zoprnostjo. Vendar je bil odpor kakor kalna voda, prebodena s soncem — saj je naenkrat začutila, da teče od skremženega obraza vanjo tegoba, ki je pravadna in splošna, torej tudi njena. Čutila je dotik samote, spletene okoli človeka iz ljubezni; njena samotnost je bila zid prevzetne, celo samovšečne slabosti. Sonce mu je stalo sredi obraza. Bil je obraščen; rdečkaste dlake so se svetile na prstenih licih, oči pa je imel motne in, kar je bilo v njih luči, je bila luč izpod lonca. Križ sredi čela je bil razmazan.

Marija je čutila, da jo bo obsul z besedami, ki bi si jih utegnila sama izmisliti. Alvid je imel zadnje dni tudi takšno na pol brado.

— Kaj bo dobrega...? je vprašala.

— Ne bo za hlapca!... Saj bi mu zemljo zapisal! Gospa, vi me boste razumeli. Vem, da boste! A nisem vse napravil za njih? Kar recite! In zdaj ni noben berač tako v kraj potisnjen; vsak berač ima koga. Berači imajo gospodinje, imajo kot... Štirje so bili. Dva je vojska pobrala. Dva sta šla... Kar tako grejo od doma in nobeden ne mara zemlje, jaz pa sem jo sam skupaj spravil, in sem od bajtarije začel. Vi me boste razumeli!... Pet senožeti sem vsako leto pri tujih opravil, da sem za skedenj skupaj nabral. Ga ni bilo pri bajti. Zdaj sem pa sam. Ne marata nazaj, ta dva, ki sta ostala. Saj ste slišali fanta! On je najmlajši. Hudo je na svetu!... Nič več ne vem...

— Pa žena...?

Kmet je za trenutek nerazumevajoče pogledal; odgovor je bil suh, kot bi se dotaknil nevažne stvari.

— Jo je tudi vojska vzela. Na Rabu.

Marija je z mislijo preletela vrsto let; to so bila leta njenega samovanja. Zraven Alvidovega se ji je prikazal očetov zaklenjeni obraz. V marsičem je razodeval njeno odljudnost. Morda sta si bila podobna in še več kot podobna, pa zato ni bilo steze med njima. Obudila je očetov glas, podoben sekljanju nihala v zvoniku, povsem različen od Alvidovega šepeta in še bolj različen od vekajoče, zategnjene govorice kmeta pred njo. In vendar ji je prav kmetov glas podrl okop pred srcem, prav zavoljo njega je stopala v dotlej neznano sočutje, prav zavoljo njega so se jele stvari prikazovati v novih merah — kakor to noč v sanjah, ko je bakrena strelica sonca predrla reko in mesto pod gorami. Za hip se ji je zdelo, da jo val sočutja nosi navzgor z vrtoglavo naglico, usta pa so ji zaklenjena. Kmet se je še bolj nagnil k njej. Zdelo se ji je, da je manj pijan, da ga je tesnoba zgostila.

— Ali me vidite, kakšen sem?... Pijem. Ja, pijem!... Včeraj sem pil in še kar danes. S čudnimi ženskami. Včeraj sem prišel v mesto.

Nimam obstanka doma, Prazna hiša. Sam sem v hiši. Prestopam se, ščurke lovim, mislim, mislim, kar naprej mislim, pa brez haska. Če kaj delam? ... Delam. Navajen sem, Ampak brez veselja. Vem, vi me razumete ... Že zvečer je hudo. V gostilni igra radio. Šel bi tja, pa me je sram. Ko sem tako sam, Ure nič več ne navijam. Ponoči slišim samo ščurke v kuhinji in vodo na studencu. Potlej grem ven, do skednja, do polja. Tudi tam ni ničesar. Psi lajajo. Jaz pa kar mislim. Zakaj sem spravljaj skup, če nobeden ne vzame, če nobeden noče vzeti? ... A to sploh kdo ve? ... Kar recite, gospa!

Snop luči se je nazadnje prelomil na robu okna, luč je ležala na mizi pred Marijo. Brez truda je dojemala kmetovo muko. Prikazovala se ji je kot nekaj velikega, vendarle razvidna in razumljiva v sleherni podrobnosti — do škrebljanja ščurkov, do laježa psov, do srha na hrbtnici. Vedela je, da bi kazalo nekaj ukreniti ali vsaj nekaj reči; ni šlo — misel ni hotela, ni mogla v besedo. Prikimala je, kar pa ni imelo smisla.

— Zakaj, gospa ... je vprašal kmet, — zakaj je tako na svetu? ..

Komaj je izrekla, je že čutila praznoto besed, vrnile so se k njej in jo udarile: rekla je:

— Mogoče se bo pa fant vrnil ...

Kmet se je zasukal na peti. Ozrl se je po točilnici. Bilo je zelo tiho. Voda je kapljala v korito. Šele ta hip je sprevidel, da fanta ni več. Razširil je roke in zataval proti mizi, za katero je bil poprej sedel. Marija je pomislila: — Sinovo senco lovi ... Zrcalo ga je oklepalo, prav tako njo; videti je bilo, kakor bi ju nekdo postavil na protivne strani sklede. Marija je vstala. Rekla si je, da je skrajni čas za ukrepanje. V njenem sočutju je bila tudi hvaležnost. Stopila je naprej, do srede sobe, in se naenkrat spet ustavila. Praznina se ji je odprla v prsih, ta čas, ko je možak zastokal. Ni imela moči, nobene tolažbe ni znala. Bilo ji je kakor človeku, ki ga z nasprotnega brega rotijo neke oči, pa reka dere in ni ne mosta ne broda nikjer. Morda bi morala reči: — Razumem vas ... Nič več. Tudi tega ni zmogla. Oči so ji ostale suhe, čeprav so ji solze do vrha zalile notranjost.

Vrnila se je k mizi, izpila ostanek encijana in plačala. Natararica jo je začudeno gledala.

— Nič ni z njim ... je rekla in namignila proti kmetu.

— Res, nič ...

Marija je prijela kovček, na katerem je imela privezано posteljino. Odprla je vrata, prestopila stopničke in se znašla sredi zrelega jutra, na trgu, pred sivim psom. Pravzaprav je bilo že dopoldne ...

Doživetje je prišlo nenadejano, zato jo je zmedlo in nič ni vedela, kako naj razporedi misli.

— Kaj se živemu človeku vse nameri!...

S priprtimi vekami — sonce jo je slepilo — je kar stala in tudi kovček je odložila. Prav gotovo: srečanje s kmetom ji je globlje seglo v srce, nego tisto davno vprašanje... Kdaj je bilo, in kaj si je bila tedaj rekla?...

Da, res, vprašala se je, ali je njena samovšečna samotnost pravična splošnemu in tudi lastnemu življenju. Vračala se je z očetovega pogreba in nad njo in nad reko so leteli oblaki. Zdaj stoji v soncu na robu trga in si zastavlja podobna vprašanja, bolj prizadeto. Manj moči ima, pregledati na videz tako preprosti račun svojega bivanja. Čemu beseda »samovšečno« —? Je res?... Najbrže. Sramežljivost ima tisoč obrazov in eden je tudi ta: ne kažem ti svoje slabosti in tudi tvoje ne maram videti... Pravičnost ji je zadoščala. Niti najbolj težkih let, najbolj trde bede ni občutila kot zlo, zaslepljena s pravičnostjo in redom, ki ju je visoko vzdigovala nad vest srca in nad vzgibe duše. Sušila se je kakor drevo na tesnem dvorišču. Ko je obrnila obraz od očeta in potlej od Alvida, ki ji je na silo hotel izmamiti solzo za lek rani na svojem srcu, je pozidala zid. To jutro ga je tuj človek porušil velik del. Skoz odprtino se je izlivala trda, bela, a vendar tudi dobrotna luč. Ni bilo samo sočutje... Važnejše je bilo spoznanje. Kakor bi stala sama nad seboj in se opazovala. Naenkrat je videla obleko z resami, zadnje, kar je bila kupila v Bernu, videla je kovček, opasan s postelj-nino, prašne čevlje, suhe, z žilami prepredene roke, in nazadnje, v natančnem narisu, svojo pot po mestu, šest krogov, ki jih je vsak dan prekoračila, da ubije dan. Ni imela doma. Imela je posteljo za noč in prtljago za dan.

— Kakšna beda!... je zašepetala; prvič v življenju.

Iz sočutja se je rodila bolešt; preko tujega človeka je ugledala sebe. Dotlej so dnevi tekli ko ura, pričujoči se je iztezal pred njo brez obrisa. Vendar je vedela, da mora naprej. Tesnoba jo je popadla; nečesa se je spomnila. Prav tako je stala ob robu odra pred zadnjim nastopom. Kakšen red v godbi!... Gli uomini di Prometeo... Srce ji je udarjalo natančno po ritmu, ki se je vzdigoval iz orkestra. Bilo je naznanilo usode. Ploskev plesišča se je lesketala kakor voda, kateri ne vidimo dna in se je zategadelj bojimo.

Nekdo je šel mimo in jo pozorno gledal. Vzela je kovček in prekoračila trg. Pomislila je, kje je naslednji krog. Pred prvimi hišami mestnega središča je zavila v levo in se po dolgi, rahlo padajoči cesti upotila proti parku. Prehitevali so jo avtomobili, trolejbusi, skupine

študentov in gospodinje s cekarji. Nikogar ni poznala, vsi so ji bili tujei. Ni se slepila. Vedela je, da ni razlika v rodovih, da ni čas postavil pregrade med njo in te ljudi. Z m e r o m je hodila po svojem pločniku, morda celo v Bernu, in pločnik ni bil pločnik, marveč nekakšna telovadna greda, po kateri se je gibala z večšino plesalca ali vrvohodca. Zoper naravo tudi dober namen ne bi bil pomagal. Čutila je utrujenost, toda čisto drugačno kot poprejšnja jutra. Zavedala se je svoje nebogljenosti, zavedla se je, kako smešno se opoteka med vrvežem ljudi, ki vedo kam.

Megle so se bile ta čas zgostile v vlako oblakov. Pogledala je proti nebu. Čutila je, kako ji polzijo po obrazu sence, čutila je dobroto nevidne rose na licih. Trole so brnele ob dotiku z žicami, gumasta kolesa so žvenketala na sveže poškropljenem cestišču in se dotikala govorce, ki je prihajala in se oddaljevala v neenakomernih valovih. Izveski brivcev in cvetličarn so se zrcalili v izložbah. To je bil ples, igra o Prometejevih bitjih, toda brez reda, ki bi ugajal sreč, kakršno je bilo vse dotlej Marijino.

Pri železniški progi je ceste konec, s peskom posute poti se razlezejo med trate in nasade. Šla je po drevordu. Sledila je navadi. Pravzaprav bi morala poznati sleherno drevo, pa ga ni. Ves čas, odkar se je izmotala iz vrveža, jo je trapil občutek, da hodi nekdo za njo, v precejšnji oddaljenosti, pa vendar...

— Tudi to sem dočakala!...

Zdelo se ji je, kot bi ji tuj pogled ležal na tilniku. Občutila ga je kakor roko. Zdavnaj se je že odvadila bližine kakršnega koli telesa. Pospešila je korak, a ni se marala ozreti, ker se je bala spoznanj, da jo begajo zmedeni čuti. Čez čas je obstala: ni slišala korakov.

Preudarila je: — Do zdaj so me spodnašale noči, to pot pri belem dnevu blodim... Na igrišču so kričali otroci, v krošnjah dreves obakraj poti pa so cvrkotali ptiči. Domislila se je sanj izpred enega tedna. Morda so bile naznanilo, zavoljo sramu, ki ga je občutila... Stala je v podobnem parku in nikamor ni mogla, ker ni znala poti. Oblečena je bila v starinsko kombinežo. Strah jo je davil, poskusila je peti, da ga prežene. Tisti hip se je vsul nanjo smeh. Ozrla se je kvišku. V rogovili hrasta je sedel zakrinkan moški z Alvidovimi rokami. Segel je v žep, nad Marijo se je zasvetilo in v zrcalcu, ki ga je človek držal v rokah, se je neznansko natančno videla: svoje bedno telo in celo nastavek pleše. Planila je v beg. Kombineža se ji je zataknila za grm, čipke so se odparale in so se vlekle za njo, ta čas, ko se je zmeraj globlje zagrezala v močvirni travnik.

— Zdajle niso sanje... je rekla skoraj naglas.

Prišla je do sopotja, med pokošene trate pod hrasti in platanami. — Na sredini je vodomet s skodelo iz zelenega kamna. Neenakomerni slapovi luči padajo skoz vejevje, razbijajo se na travi, na rondelih s kapucinci in na gladini vode, po kateri se leno in lesketaje sprevažajo zlate ribice. Dekliški smeh prihaja izza ovinka, slišati je, kako nekdo kleplje koso, pod vremensko hišico, pred zaveso vrbovih vej, ki so povsem srebrne, se enakomerno gibljejo grabljice. Ena od njih je prišla k vodometu. Ribe gleda.

Marija je sedla na klop. Silna utrujenost se je razlila po njej, a nasmehnila se je kovčku in odejam, ki so bile privezane nanj. V kovčku je bil s pajetami pošiti plesalski kostum in tudi nekaj spominkov. — Vse, kar imam... je pomislila. Dekle se je okrenilo in ji pokimalo.

— Danes ste pozni...

— Pozna...

Sprevidela je: dekle ni dekle, marveč zelo čvrsta štiridesetletna žena z odprtim, celo grobim nasmehom na obrazu. Marija se ni rada spuščala v pogovore, a tokrat je še vprašala:

— A me poznate?

— Ja. Tule delam, v vrtuariji. Vsako jutro vas vidim.

Potlej je s prstom pokazala v korito vodometu:

— Pol žemlje so požrle, mrhe!

Iztegnila je boso nogo in zabrodila po vodi, da so se ribe razpršile. Znova se je zasmejala. Na njenem usnjatem obrazu, ki je bil ves v ogle, so se poigravali odsevi z vode.

— Niste pravi, danes... je rekla Mariji in jo preudarno gledala. — Kot bi vas kakšen strah srečal...

— Mogoče me je...

Ženska je isti trenutek sunkoma vzdignila glavo in stisnila veke. Naglo se je primaknila h klopi.

— Nič ga ne pogledjte, če je tako... Nič se ne ozrite! Poznam te reči!...

— Kaj mislite...?

— Tamle za grmom stoji.

Marija je začutila, kako ji je v trenutku stekla vsa kri k sreči in kako postajajo njeni udi breztežni. Čemu? Brez pravega razloga, mimo preudarka se je je polotila tesnoba — še preden je dojela, o čem teče beseda, a prav gotovo zavoljo bremen, ki so ji to jutro s tujim življenjem legla na dušo, pa jim ni bila kos. Sončno jutro ni pomagalo: kot v sanjah so se ji slike sprevrčale, želela bi ubežati v stari mir ali,

nemara, najti moč za pravično ukrepanje. Nagnila se je naprej in šepnila:

— Kdo?

— Kot pes vas gleda. Ne verjemite mu!

— Je pijan?

— Vsi so pijani, če pride takole... Tudi m o j je bil...

Marija je obrnila glavo. Kmet je stal za grmom ob robu livade in jo nepremično gledal. Lasje so se mu bili zlepili na lobanji in čelo se mu je lesketalo od znoja.

— Kot pes vas gleda!

Nič ga ni bilo, ko je tako čemel na trati, oblit s soncem in senco. Za njim je rasel proti nebu zid iz dreves, zid iz sončave. Nemara je stal petnajst ali celo dvajset metrov proč, vendar to ni bilo tisto, kar ga je napravljalo tolikanj nebogljenega. Brž ko je ulovil Marijine oči, je proseče in vprašujoče iztegnil roko, češ: Ali smem bliže?... V njeni notranjosti so se sunkoma premikale misli in podobe. Čim več jih je prihajalo iz teme, tem bolj se je širil prostor okoli njih; bolelo jo je kakor še nikoli, toda čutila je, da ta trenutek — manj ko kdaj koli — premore besedo za pomoč.

Obrnila se je proč. Povesila je glavo.

Vedela je, kako jo ženska gleda, in tudi, kako jo vidi. Obilo bede... Molčali sta in zato so se glasovi ptic, ki so spletale girlande med vejami, tem bolj jasno odbijali od biserne govornice vodometa. Čez čas se je ženska oglasila:

— Obrnil se je. Odhaja.

Marija je gledala v konico čevljev, ki jih je bila štiriinštiridesetega leta kupila v Bernu. V tistem času je še skrbela za svoj videz, čeprav z udržanostjo, po gosposko.

— No, je že v drevoredu... je dejala grabljica. — Uboga gospa!... Poznam te reči... O, kako dobro!

— Kakšne reči?

— Ko se je m o j zadnjikrat prikazal, je takole, kakor vaš, stal na dvorišču in buljil v okna, pa tudi tako pijan je bil, s krvavimi očmi. Dva dni poprej (jaz sem bila na delu), je odvedel zadnjo omaro iz hiše. Takrat sem še jokala. Zavoljo otroka bolj ko zavoljo sebe. Moški so živine!

— Kaj pa ste potlej napravili?

Marija je gledala v široki, povsem navzven obrnjeni obraz, po katerem se je sončna svetloba igrala kakor po njivi, z zavistjo je občutila moč, ki je sijala od njega.

— Kaj sem napravila?... To je cela zgodba!... Ukazala sem mu, naj gre, pa ni maral; ko pes je tri ure stal na dvorišču in vokal in me klical. Kaj bi lagala: srce me je bolelo, zelo me je držalo, ampak sem vedela, da moram ostati trda. Rekla sem mu: ti si nesreča zame in za otroka. Potlej se je skrnil na stopnicah, tako, da nisem vedela. Ko sem zvečer odprla vrata, je planil v sobo. Pokleknil je pred mene in me prosil, naj ga spet vzamem v hišo. Ali veste, kako mi je bilo!?... Nič ni pomagalo. Ne! sem rekla, To je edina rešitev; če ne bo spet pekel.

— Pa potlej?...

— Brž ko je zaslišal tisti »ne«, je planil pokonci, izvlekel nož in udaril po meni. Poglejte!

Ženska je z nenavadno prostodušnostjo, zelo urno odpela vrhnje tri gumbe na bluzi in pokazala dojko, preko katere se je vlekla dolga brazgotina. Marija bi bila kdaj drugič obrnila glavo: razkazovanje telesa, če ni bilo pod odrskimj lučmi, se ji je zdelo nesmiselno in zo-prno: to pot je vzdržala, prenesla je zaupnost.

— Tole mi je napravil...

Na ženinem obrazu se je pojavil nasmeh in skorajda zbrisal žalost.

— Je v zaporu?

— Ne.

— Kako da ne...?

— Nikomur nisem povedala.

— Niste?

Grabljica je za trenutek pomolčala; nasmeh ji je otrdel kakor ljudem, ki so zamišljeni. Z nogo je pobrskala po pesku.

— Revez je. Rada sem ga imela. Včasih ni bil nor, tudi pil ni toliko, in takrat sem ga imela rada do kraja. Šlo nama je kar dobro.

Marija je začutila, da gleda v srce, ki je povsem drugačno od njenega in tudi večje. Obšlo jo je, da bi morala napravati stezo v lastno srce. Iztegnila je roko in se z nemirno dlanjo dotaknila ženinega lica. Koga je kdaj tako božala?... Spominjala se je Alvida, ki je sredi noči iskal njeno roko, da si jo položi na srce; srce je zamiralo v burnih, neenakih utripih, njeni prsti pa so bili trdi. Ko je grabljica začutila Marijino dlan na obrazu, se je zdrznila. Širom je odprla oči.

— Zakaj pa to, gospa?

Marija je šepnila:

— Kakšen človek ste! Kako ste čudoviti!...

— Ali bi vi ne napravili tako?

Samo za hip je oklevala.

— Ne.

Ženska se je izmaknila dotiku Marijine roke; kot bi jo obšla zadrega, kot bi ne vedela, kako in kaj, kot bi srečala človeka povsem tuje govorice: počasi se je obrnila in stopila do roba trate. Tam se je ustavila in rekla:

— Mogoče bi ga lahko ubila... ampak tistega ne bi mogla... Ja, lahko bi ga ubila... Imela sem ga rada.

Potem je zabredla v travo, da se pridruži ostalim grabljicam. Sonce jo je ogrinjalo, bila je čvrsta in gibka, a vendarle se je Marijinim očem njen lik pretapljal v Alvidovo podobo. Kako dolgo ji je ležala na dnu zavesti, Alvidova podoba; manj ko ljubezen, manj ko očitek ji je bila. Zdaj se je vse hitreje vzdigovala v sredino njenega duha, slična mlademu utopljenču, ki ga je ščavje popustilo in se žene proti zlati površini vode.

Grabljica se ni ozrla. Marija je pobrala kovček. Bilo ji je neprijetno. Nista se sporazumeli. Pomislila je:

— Kmetu nisem mogla pomagati, ker je bil preslaboten, tej ženski nisem mogla napraviti prijaznosti, ker je premočna. Je to sploh res...? Kdo bo zdaj meni pomagal?

Zjutraj se je bila odpravila z doma v želji, ubiti dan, opasan s šestimi krogi. Imena krogov so bila: krčma, park, cerkev, menza, kavarna in peron na postaji. Vedela je, da bo njena pot tokrat drugačna, da bo šla v marsičem mimo namere. Postala je bruno v hudourniku. Misel ji je tekla v šumu tujih glasov in sama sebe ni slišala. Kako naj bi človek njene narave ne vztrepetal spričo pustolovščine, v katero se je tako iznenada in nenadejano spustilo srce?... Pustolovščina...? Da, pustolovščina po ukazu neznanih glasov. Česa se je bilo njeno srce kdaj naučilo, razen obvladovanja? Nikomur se ni zares odprlo, to pot so vsevprek po njem vzevetele rane in se ponujale dotiku še neznane roke. Neznani glasovi in neznane roke; kje je njen okop?...

Šla je ob robu parka, mimo športnih igrišč, kjer so se goli otroci podili za žogo. Kovček jo je vlekel sem in tja; zasmejala se je. Spomnila se je plesnih učiteljev, ki so ji govorili o stanovitnosti telesa in so tej stvari rekli »aplomb«. Trde, sive, skorajda vojaške besede baletnega nauka — *battement tendu par batterie, jeté en tournant par terre, sissonne ouverte en tournant* — so se topile v vročici, razpredeni preko njenega duha.

— Zakaj je prišel kmet za mano?... se je spraševala kar naprej in ni mogla najti odgovora.

Valjar je gladil pot med igrišči, Krdelo psov se je preganjalo po travnikih. Hodila je brez cilja, pod strmim soncem, ki so ga kdaj pa kdaj zagrnili oblaki. Od gora je prihajal veter, vzdigoval je prah in

sukal listje kostanjev, lepo poravnanih v alejo. Na koncu drevoreda, med starinskim paviljonom za godbo in straniščem iz litega železa, se je razprostirala zanikrna, s smetmi posejana livada. Na robu livade je stalo nekaj zabaviščnih lop, vrtiljak in troje cirkuških voz. Svetloba se je spreminjala, zato so pisane barve vrtiljaka in voz nenavadno živo utripale med zelenjem. Marija Gorenjak, kakršno so nekoč poznali, bi se za nobeno ceno ne približala takšnemu kraju. Kakšna sila jo je zdaj gnala proti zabavišču? Kaj si ni zmerom ukazovala: — Aplomb?... Mrzila je vse cigansko. Asketstvo pri delu in asketstvo v življenju sta se ji vedno zdela neločljiva. Nasmehnila se je:

— Bolezen... bolezen je prišla nadme...

Komaj je v duhu izustila te besede, so ji sredi koraka klecnila kolena. Z muko je našla ravnotežje. Kovček je obležal v prahu in rob odeje iz brokata se je zamazal. Top vzdih se ji je iztrgal. Z obema rokama se je zagrabila za glavo — kakor bi hotela potisniti k izvoru bolečino, ki se ji je nenadoma sprožila pod lupino lobanje. Ostri žarki so ji prebadali vid, zemlja pod njo se je zazibala.

— Torej prava, zaresna, telesna bolezen... je preudarila navzlic vrtoglavici. Čutila je, kako ji po čelu, po licih in za uhlji polzijo znojne kaplje. Želodec in srce sta se ji sprijela v eno. Iz meglice, ki ji je pokrivala pogled, so utripale samo barve cirkuških voz in vrtiljaka. Sunkoma se ji je prikazala želja po dobrotni roki; zavoljo opore. Prvič. In prvič tudi telesna slabost. Kaj kratov jo je bila že pestila utrujenost, toda njeno izvežbano, utrujeno telo ni vedelo za bolezen.

Poldan je zvonilo. Zaprla je oči in se prepustila glasovom. Tudi šum mesta je zrasel. Čakala je, da se ji kri posede. Precej časa je trajalo; potlej je slabost pojenjala, bolečina v glavi pa je ostala. Prijela je kovček in se odpravila proti zabavišču.

— Zdaj sem v resnici podobna pijancem... si je rekla.

Vrtiljak je počival; sploh ni bilo nikogar v bližini. Ogledala si je veliki lepak s podobo Lohengrina in laboda. Slika je bila bolj grozljiva nego smešna. Zraven sta stala brusačev vozek in starinski avtomobil. Vse je bilo nekam neresnično in ko bi ne prihajali do Marijinih ušes glasovi mesta, vrišč otrok in šumot vetra, ki je zibal sedeže na vrtiljaku, bi se ji zdelo, da je v učaranem svetu, prirejenem nalašč za vragolije, s katerimi jo je zavratno trapil pričujoči dan. Dva voza — eden rdeč, drugi rumen, sta bila modernejše vrste in zaprta; k njima je, po vsej priliki, spadal avtomobil; tretji je bil skoraj brez barve. Pred vhodom je stal čeber z lugom, tnalo in butara dračja. Grahasta kokoš je bila z nitjo privezana na količek. Marija se je mukoma privlekla do tnala in sedla. Roke, ki jih je položila v naročje, so se ji tresle.

Srce ji je razgrajalo v prsih, kot bi imelo tam prav veliko prostora. Ali je bilo tako Alvidu, ko sta se vračala s planine in se je naslonil na kapelico svetega Roka, oblit od znoja, s pepelnato senco smrti na očeh in je rekel, celo brez očitka: — Vsakdo ima koga... še tale svetnik... Jaz nimam nikogar, ker sem hotel imeti samo tebe, pa je to prevzetnost... Ali je bilo tako Alvidu?... Dala mu je bila roko, da ga povede v vas, toda pogled je obračala vstran, ker je njegov zahteval to, česar ni mogla dati: sanje, predanost, razničenje.

Marija je čemela na tnalu, pa se ji je naenkrat zazdelo, da sliši čudno, tožeče govorjenje. Naraščalo je in spet pojemalo, kakor sončna luč na njenem temenu. Ni se čudila, ničemur več se ni čudila. Potlej so se oglasili podrsavajoči koraki. Tik za njo so se ustavili. Marija se je obrnila: gledala je v dvoje odmaknjenih, nenavadno velikih oči. Oči so bile tako velike, da jih celo natekle in povešene veke niso skrile; izraz v njih je bil prozoren, tenak, skoraj ga ni bilo. Usta je imela ženska na pol odprta in to ji je dajalo še bolj odsoten videz. Oblečena je bila v zbledelo obleko iz pralnega blaga, pod noge pa je bila bosa.

— Malo počivam... je rekla Marija. Ženska jo je še kar gledala in ni ničesar rekla, samo toliko je prikimala, da so se ji vrhu glave potresli nerodno spleteni kodri iz platinasto plavih las. Njena kretnja je učinkovala čudaško, a obenem svečano in tako, kot bi tičal za njo globlji, celo usoden pomen.

— Prosim!

Šla je h kokoši. Odvezala jo je in jo odnesla v kurnik, ki je stal za vozom. Ko se je vrnila, so se ji zlagoma utrgale besede:

— Vas že dolgo daje...?

Marija ni razumela, vprašujoče je dvignila obrvi. Ženski so menda misli prihajale od daleč. Čez čas je šele rekla:

— Srce, mislim...

— Saj, mogoče je to... Srce... Danes me je prvič stisnilo. Tamle sem šla po poti in mi je postalo slabo.

Izvlekla je robec iz torbice in si obrisala čelo. Soporica rane jeseni je pritiskala k tlom.

— Enkrat pride nad človeka... ni drugače... je modrijansko rekla ženska in jo v istem trenutku popadla pod pazduho. — Pojdite z mano!

Kretnja je bila tako čvrsta, da se ji Marija ni mogla upirati. Vstala je, hotela je seči po prtljagi, pa jo je ženska prehitela. Zelo je bila začudena: to plavolaso bitje pred njo kakor da ima dve naravi — eno, ki dremlje v velikih, z zateklimi vekami prekritih očeh, in drugo, ki se čvrsto uveljavlja v rokah in ukazujočih besedah. Ženska jo je z desno

podpirala, v levici je nosila njen kovček in jo potiskala proti vozu. Marija se je hotela sprva upreti.

— Čajanke menda ne mislite prirediti...? Čakajte, gospa!

— Recite mi Magda. Mlajša sem od vas.

Spogledali sta se. Plavolaska ni bila dosti mlajša, vendar je bila njena uvelost tiste vrste, ki se pojavi na nekih obrazih že zelo zgodaj in se več ne spreminja in ne stopnjuje. Miren obraz.

— Odpočili si boste. Sicer pa je bolezen v hiši. Mojega očeta bo danes vzelo, čutim... Lahko si ga boste ogledali.

Potisnila je Marijo po stopnicah.

Bil je čuden prostor, siromašen in vendar prekrit s sledovi ugasle gospoščine. Težak vzduh je udaril vanju. Ko se ji je oko privadilo mraka, je najprvo ugledala vrsto predmetov iz tulskega srebra: po poličkah so stali cizelirani slončki, flamingosi, čaplje, samovarji, tobačnice. Okna so bila zavešena s pravimi valencienskimi čipkami, ki pa jih je čas tako načel, da so se zdele le še cunje; — kdo ve od kod so se prikradle v ta cirkusantski voz? V dnu vagona je viselo slepo benečansko zrcalo. Oprava je bila siromašna, znesena z vseh vetrov in močno zanemarjena, razen mizice z empirsko uro; stala je v kotu, zraven gašperčka. Marija je preletela sliko — zgrožena, ker si ni mogla misliti, med kakšne ljudi jo je zavelo.

— Stopite k njemu! Dajte mu roko!

V zadnjem kotu je na ozki postelji ležal starec.

Marija se je naglo ubranila privida, ki jo je zaskočil. Ne, to ni bil očetov obraz, niti tisti neresnični z mrtvašega odra ne... Ob jeku korakov je odprl oči. Ležale so v globokih jamah tik orlovskega nosa, gledale so naravnost vanjo in jo prebadale, čeprav se je zdelo, da v njihovi temni globočini ne živi več nobena misel. V brazdah obraza, obdanega z dolgo belo grivo, je bila zapisana usoda človeka, ki sta mu bila v zelo muhavem razmerju dani dobra in zla sreča. — Usoda... je pomislila Marija, — in ne kakor moje življenje. Stopila je k vzglavju in se dotaknila starčeve roke. Zvrnil je oči navzgor, da jo je lahko gledal.

Pozdravila je. Starec je vzdignil dlan z odeje in ji pomignil, naj se skloni. Nagnila se je nad suha usta, ki so mukoma iztisnila stavek:

— To je grozno... recite ji, naj me pusti umreti...

Oči niso izražale ničesar. Marija se je ozrla: hči je stala dva koraka za njo. Rekla je:

— Že pred tednom dni mi je ukazal, naj se ne brigam zanj.

— Zakaj?

Magda ni niti trenila: brez vznemirjenja, kakor bi pripovedovala o rečeh, ki so tolikanj odmaknjene, da jim ne gre prisojati prav nobenega pomena, prav nobene srčne prizadetosti, še ščepca jeze ne, je dejala:

— Stari si laže. Celo ta hip laže...

Marija je zmajala z glavo, češ: Nikar tako!... Senca krvi se je pojavila na Magdinih licih in njen šepet se je obarval z barvo ovladadanega srda:

— Ste že slišali o kakšnem človeku, ki brez tega ne more? ... Izvolite! Poglejte si ga! Odrasla sem ob sami laži in vam lahko marsikaj povem. Veste, kakšno ime je nosil? Suvorov, največji jahač vseh časov! Kralj arene! Suvorov nenadkriljivi! Knez Suvorov! Mučenik in junak!... V resnici se piše Svetek; bil je konjski mešetar v Ilirski Bistrici. Ko se je vrnil iz ruskega ujetništva je bil dve leti slab jahač v slabih cirkusih. Tistole srebro je kupoval za kamuflažo od ruskih emigrantov, ta čas ko nas je matj preživljala z brusaskim vozičkom. Nazadnje mu je kupila strelno lopo. To je, vidite ... Zakaj je nekaterim ljudem vse dovoljeno? ... Pa se kar pravi: Srce ima!... Fantazijo ima!...

— Ali ga niste imeli nikoli radi?

— Sedite!

— Hvala!

Ženska je primaknila majhen pleten stol k postelji in Marijo posedla. Obraz se ji je spet umiril, v svetlem pogledu se je utrnila drobna, skorajda žalostna senca.

— Ne smete me spraševati takšnih stvari!

— Zakaj ste me pripeljali sem notri?

— Videla sem, da vam je slabo.

— Sem vam bila simpatična?

— Ne.

— Zakaj pa...?

— Človek ne dela samo stvari, ki mu godijo!

Preprosta misel je potegnila za seboj vlako Marijinega umovanja. Vprašala se je, ali naj ji priprdi, ali pa se ji, spričo novih izkušenj, upre. Medlela je v stolu. Zavoljo slabosti, ki se ji je od srca širila po telesu, ni dognala do kraja. Ženska je stopila h gašperčku, na katerem se je v pločevinasti keblici grela voda.

— Umiti ga moram.

Marija je rekla nekaj, česar bi pred enim dnem še ne spravila čez usta.

— Pomagala vam bom.

— Ne!

Potlej je ženska, na videz brez zveze, pa vendarle z očitno željo, navezati na poprejšnji razgovor, dejala:

— Nimamo vsi ljudje imenitnih sanj, čeprav si omislimo takšnele smešno frizuro... On bi rekel: ljubi bog ne pride v vsako hišo.

— Sanje so poceni, Magda...

— Ne! So, ali pa jih ni. To se ne kupuje...

— Menite?

— Vem... Celó vem... Izkušenj je bilo dovolj...

Nekaj zelo žalostnega je zabrnelo v njenih besedah, a oči je niso izdajale, niti kretnje, ki so bile lenobne in trdne in zanesljive. Ženska je ponesla keblico k postelji in namočila en konec brisače v vodo, ki jo je poprej odišavila s kancem smrekove esence. — Celó ta vonj, je preudarila Marija, — govori o njeni naravi... Starec je pritisnil roke k telesu, kolikor so mu dale moči. V globokih črnih očeh se je zalesketalo od srda. Ustnice so mlele neko besedo, pa ji niso bile kos. Magda ni oklevala. Odstranila mu je roke s prsi ter potegnila odejo z njega. Prikazalo se je od bolezní izžrto telo — upadli trebuh in štrleče lakotnice. Toda celó v tej iznakaženi obliki je starčev trup razodeval nekdanjo moč: še je bilo mesa na njem, gladkih mišic, ki pa jih je prepenjala siva koža, še posebej motna zavoljo svetlobe, presejane skoz mrežo valencienskíh čipk. S temotnim mrmranjem, v katerem ni bilo razločiti besed, se je upiral prijavnosti. Umivala ga je po predelkih in ni niti za trenutek zastala. Ravnala je kakor usmiljenka, nič mehkužno, a tudi brez surovosti; ko bi ne bilo velikih lis pod njenima pazduhama, bi se utegnilo zdeti, da ji je to početje igrača. Starčevo kožo so grbili drobni krči. Ves čas se je iz starca trgal uporen glas, nenadoma — kakor bi ga nekaj presekalo. Marija je precej vedela: bolečina. Mišice na stegnih so mu nabreknile, prsti so se ukrivili. Isti hip se je spremenilo tudi Magdino obnašanje. Desnico je potisnila očetu pod hrbet, nagnila se je še bolj k njemu in z vnemo, z nekakšno silovito, osvajalsko milino šepetala:

— Mir! Mir! Minilo bo, oče! Mir, oče!

Dolgo ga je tako držala. Nepremično je gledala v črte okoli očetovih ust. Njen pogled se je napolnil z dobroto. Marija je rekla:

— Niste takšni, kot ste se sprva kazali...

— Jaz nisem *vas* ničesar vprašala...

— Saj me lahko, Magda!...

Starčevo telo se je umirilo. Vrnila ga je med blazine. Pokrila ga je. Ko se je vzravnala, sta njen in Marijin obraz, drug vrhu drugega, stala v zrcalu: luč ju je oklepala od dveh strani, zelo nazorno; tedaj

je Marija spoznala, da sta si podobni in da je ista strogost nravi slikala po njima; vendar je bilo v Magdinem obrazu nekaj, do česar se ona še ni prikopala: dobrotā, globoka žalost. Magda je rekla:

— Zakaj pa tavate naokrog s temle kovčkom?

Gledali sta se v zrcalu.

— Nikogar nimam; še stanovanja ne...

Potlej se je Magda zasmejala; Marija je pomislila: To je takšen smeh, ki se obrača zoper lastno naravo.

— Kaj pa imam jaz od ljudi in od tegale vagona in od vsega skupaj...? Oba me zaničujeta, odkar pomnim...

— Kdo?

— On...

Pokazala je na starca. Še zmerom je s temnim, sovražnim očesom srepeel vanjo. Na čelu so mu stale kaplje znoja. Očitno ga je umivanje utrudilo: dihal je v kratkih, ihtavih sunkih.

— Ni me maral, ker sem izza mladih nog vedela, kdo je in kaj je. Hotel je, da mu laskajo vsi ljudje, z nami vred, in to se mi je zmerom zdelo strašno; jaz tega nisem mogla...

— Zakaj se potlej žrete?... Ta trenutek... če vse veste...

Ženska je prijela posodo in jo odnesla k vratom. Slišati je bilo pljusk vode.

— Nekdo stoji pri vrtiljaku in gleda sem...

Marija je odmaknila zaveso na oknu. Kmet je bil tam. Oprl se je na stopničko vrtiljaka, celo v tej oddaljenosti je bilo razločiti, da je njegov obraz zabuhel od pijače in vročine. Magda se je naslonila na podboj in jo gledala prav tako kakor prvi trenutek in tudi besede so ji spet prihajale oklevaje, noseč misel, ki je očitno s težavo prihajala iz globine.

— Nekaj ste me vprašali... Zakaj se še zmerom žrem, če mi je vse jasno...?

— Saj vam ni treba odgovoriti...

— Lahko povem... je odvrnila. — Čemu bi skrivala. Poglejte ga! Tamle leži in me sovraži, čeprav skrbim zanj, ta čas ko se ona preganja naokrog... Zakaj se žrem, sprašujete...? Rada sem ga imela. Rada sem ga imela in sovražila sem ga, zmerom. Različen je od mene. Najbrže je to tisto. Nikoli ne vem, kje se eno neha in drugo prične...

— Kdo je ona —?

— Sestra.

— Ali je drugačna?

— Drugačna je kot jaz. Zdajle sedi v kavarni in lovi dedca za noč.

— Ali sta...

— Veste, včasih si mislim, da ona zares verjame v njegove povesti. Mislim si, kako pripoveduje ljudem o očetu... Imeniten gospod je bil, pravi... kralj jahačev... Kralj arene... knez... celo nekaj ruskih besed se je naučila... Morda mu ona zares verjame... Veste, kaj mislim? Dajte mi roko! Desno!

Marija je izprožila dlan, ki je bila znojna. Magda jo je prijela za prste ter jih napela.

— Ja, isto črto imate... je rekla počasi, z otožno veselostjo, brez presenečenja.

— Kot kdo — — ?

— Kot jaz!

— In kaj pomeni?

— Takšni ljudje še petelinu ne verjamejo, če zjutraj zakikirika. Po pravici mu ne verjamejo; nekateri petelini pojejo že opolnoči. Ampak, to ni dobro... Tudi v ljubezen ne verjamejo. Mogoče je nimajo dosti v sebi, pa ne zaupajo, da bi jo kdo drug mogel imeti veliko...

— Najbrže je tako...

— Sem vam dosti povedala?

— Dosti. Najbrže bi zdaj morala iti...

— Ne, odpočijte si še!

Marija, ki se je bila že na pol vzdignila, je čutila, da je bolje, če uboga. Spričo utrujenosti je priprla oči. Slišala je starčevo sopenje in škripanje vrat, s katerimi se je poigraval veter. Vedela je, da kaže zdaj tudi njej nekaj razložiti. Misel se je bila dolgo valjala po njej; ta hip se je izčistila. Vštrcno sta se ji prikazovala Alvid s prosečim nasmehom, in kmet. Čemu je prišel za njo? Rekla je:

— Moj oče je bil trd človek. Jaz sem njegovo naravo še izpopolnila. Najbrže sem ga občudovala. Postala sem mu bolj podobna, kot je bil on sam sebi. Vidite, tudi to ni dobro...

Kakor morje ob zori... Na pomolu spomina je stal oče s podolgovatim obrazom in špansko trstiko in niti ena črta okoli oči, okoli ust ni kazala volje za smeh ali nasmeh, čeprav ga je oblivala zarja in luč iz njenih ravnokar dosanjanih sanj; oči so mu bile zazrte tako daleč, tako tesno so bile pritisnjene ob obzorje, da v resnici ni mogel videti tik predse, čeprav je bil tam majhen človek, ki je prišel iz njega. Ali mu je bilo dobro pri tem?...

Nenadoma se je s travnika zaslišal visok, skoraj vreščeč glas.

— Prišla je... je rekla Magda.

— Kdo?

— Ona...

Marija je vstala in stopila k vratom. Kmet se je bil odtrgal od vrtiljaka, stal je pred žensko in ji nekaj dopovedoval; kaj, ni bilo razločiti, vendar je bilo videti, da je razburjen, saj so mu čeljusti krčevito mlele. Ženska je zamahovala z roko, kot bi ga hotela prepoditi.

— Poslušaj, umazanec pijani, je kričala, — nikar si nič ne domišljaj! Včeraj sem sedela s teboj, drži, pa ne bom zdaj kar naprej! Le kaj si misliš!?... A naj poslušam tvoje jokave čenče?... To bi rad, kaj? Nič ne bo! Čez glavo si mi zrasel s svojim jadikovanjem, ki nima ne repa ne glave. Za par kozarcev se ne bom ubadala s teboj, mi niti na misel ne pride! Pa še nekaj ti povem: prav imajo, če so te pustili samega! Pametni ljudje! Izgini! Ne potikaj se tod naokrog, ne spravljalj me v sramoto! Izgini!

Kmet se je upognil, kakor bi ga nekdo udaril s pestjo v želodec, potlej se mu je utrgala psovka. Ženska se je zasmejala, on pa se je obrnil in v cikcakih zataval proti mestu. V nogah je bil slab. Marija je preudarila: Ni prišel za menoj... Ženska se je s prožnim korakom bližala vagonu. Prav gotovo: lepša je od Magde... Enake svetle lase je imela, vendar je ležal okoli njih zlat obstret. Bila je manjša, bolj okrogla, nenavadno živa, prava podlasica. Oči je imela temne kot oče, vendar zalite z žoltim sojem: letele so ji sem-tja, vsako stvar, ki so se je dotaknile pa so isti hip trdo objele. Sploh je imela v pogledu in ravnanju nekaj prismuknjenege, norčavega, nekaj aprilskega. Prišla je po stopničkah, stresla lase z obraza v zatilje ter se zasmejala.

— Nevredna sestra prihaja... je vzkliknila, — morala boš potrpeti, ni drugače...

— Bom! je iztisnila Magda.

Ženska je držala v rokah šopek ciklam. Odbijale so se od rumenine njene bluže. Nenadoma je stisnila oči: izmed poslikanih vek je šinil v Magdo pogled, ki je obtoževal, čeprav se je zdelo, da plava v solzah.

— Mučila si papana! Vem, da si ga mučila!...

Magda se ni zganila. Sestra je šla mimo nje. Izmaknila se je stolu, zrušila se je ob očetovem ležišču na kolena. Razvezala je šopek in potresla očeta s ciklamami. Hlipala je z isto ihito, kot se je bila poprej smejala; vse to se je dogodilo v trenutku.

— Ubogi papa! Moj dobri, ubogi papa! Sam... jaz pa se potikam naokrog!... Grda sem! Ostudna sem!

Marija je videla, kako se je starčevo telo streslo pod dotikom ljubkujoče besede. Hotel je vzdigniti glavo; ni mogel. V črni pogled se je zlila radost.

Okoli očeta in hčere je vse obstalo, tako se je zdelo. Živali iz tulskega srebra so se svetile močneje od zrcala, v katerem se je kazala

globina vagona in dve trdi obličji: Marijino in Magdino. Marija je slišala Magdin šepet; ni razločila. Strmela je proti starcu. Misel ji je rekla: Oblast muzike, oblast miline... Dekle je iz ihtenja hipoma prešlo v žvrgolečo govorico.

— Papa! je vzkliknila. — Danes sem govorila z nekom, ki te je videl v Taškentu! Pomisli! Več je povedal, kot si ti sam. ‚Ogenj,‘ je rekel, ‚bil ga je sam ogenj!‘ Ali me slišiš? ‚Zraščen je bil s konjem! Nosil je dve srebrni pištoli. Imel je petnajst hlapcev‘... Papa!... Moj dobri... Tako je pravil.

Žile na starčevem čelu so se napele, znoj mu je močneje udaril iz kože in čutiti je bilo, da bi rad na silo nekaj povedal. Od zunaj je bilo slišati brobotanje mesta, ki se je po opoldanskem odmoru javljalo z močnejšim glasom. Starcu je uspelo dvigniti dlan in jo položiti dekletu na teme, oblito z zlato svetlobo.

— Ti si moja... je iznenada spregovoril, — ti si moja hčerka... ti si...

Imel je debel jezik, toda besede so bile vendarle docela razločne, prihajale so iz zadnjih sil, iz zadnje slasti. Marija je videla s koncem očesa: Magdin obraz se je scela obelil. Poteze obakraj ust so ji splahnele, roke, ki jih je dotlej držala ob telesu, je pritisnila na srce. Celo iz čela ji je izginila vsa kri, brada ji je podrhtevala in čutiti je bilo, da jo noge slabo držijo. Obrnila se je k steni. Tam je visela ikona, slaba oleografija. Marija si je rekla: Kaj vse vidiš v enem trenutku!... Ženska se je oprla ob steno in iz nje se je iztrgalo ihtenje, kakršnega Marija dotlej še ni bila čula: prihajalo je sunkoma, trgalo se je izza na pol odprtih ustnic, kakor bi z vsakim sunkom prebijalo nekakšno oviro, kakor bi plavalo na bolečini, ki se je bila nabirala v duhu z neodjenljivo vztrajnostjo, dolga leta. Med hlipanjem je bilo razločiti besede:

— In jaz?... In jaz?!...

Marija je stopila k njej, da ji pomore; hotela jo je popeljati ven; dotaknila se je je; — kakor bi jo udarila z bičem: Magda se je zasukala, sovražno je zasrepela vanjo in kriknila:

— Nobenega usmiljenja nočem! Nobene tolažbe! Nobenega prigo-varjanja! Nobenega človeka nočem! Ničesar nočem! Sploh ničesar nočem! Slišite!? Ali me slišite?! Pustite me, vam pravim! Izginite!

Glas se ji je prelomil, oči pa ni odvrnila. Marija je vse razumela, zelo dobro celo, zato se ni nič kaj obotavljala. Prijela je prtljago in šla k vratom, Videla je starca in mlajšo sestro: dekle je obračalo glavo k vratom, z lahkotno kretnjo si je otreslo lase z lica, a vendar je bilo

tudi kakor spalec, ki si ga nenadoma potegnil iz sanj. Oče je še zmerom nepremično strmel v hčerin obraz.

Šla je po stopničkah in potlej proti vrtiljaku. Poprej je tam stal njen kmet. Mislila je, da je prišel za njo... Kako smešno.... Slišala je korake za hrbtom in glas, ki je zaklical:

— Počakajte!

Magda je stala pred njo in gledala v tla.

— Nikar mi ne zamerite... je rekla.

— Ne. Celo hvaležna sem vam.

— Ali boste pozabili?

— Zakaj naj bi pozabila?

— Ona ima prav...

Marija je čutila silno potrebo, da ji poda roko, ali jo, nemara, poljubi; vendar je vedela: ne bi bilo prav. Prikimala je, počasi je rekla:

— Nemara... Ampak za nobeno stvar ni prepozno, mislim.

Potlej je šla. Ko se je čez čas obrnila, je Magda še zmerom stala na travniku, pred ozadjem cirkusantskih voz in semanjskih lop. Popoldne je prišlo. Marija je čutila nevarno lahkoto v telesu. Zavedala se je, da je to le ena od oblik bolezn, ki jo je bila malo prej zaskočila — prve resnične in najbrž dokončne bolezn v njenem življenju. Lahkota je bila odpočitek po prvem udarcu, globok predah. Vse prihaja naenkrat.

Šla je čez križišče. Cirkuški voz je šel za njo. Domislila se je mame. Zavoljo onega očeta v vozu... Potlej je premišljevala o njej — koliko časa že je bila njena podoba dlje od najneznatnejših predmetov vsakodnevne rabe in bleda kakor odtis roke na steklu, ki v prvi vrsti kaže stvari onstran lastne površine — in mama se je sklanjala nadnjo, iskaje poljub, katerega ji ni marala dati, ker je verovala v očetovo strogo odljudnost, pa je skušala odvrniti glavo, zapletajoč se v kodeljo maminih sivečih las, prepojenih z vonjem mila in kuhinje. — Daj, pusti me! je rekla. Natanko je čutila, da so ji otrdele mišice na obrazu. Bilo je tisto jutro, ko se je odpravljala v Švico. Mati je šla zlagoma proti oknu; — ozko okno njene otroške sobe... Naslonila se je. Svetloba je sunkoma rasla: mati je bila videti kakor lik iz zeleno pretkanega stekla, domala netelesna, toda oči so ji v nasprotni luči potemnele in se niso zganile z njenega obraza, kot bi mu hotele izmamiti skrivnost zoprvanja. Nad njo, v okviru okna, je vstal oblak, podoben ogromni žareči potoniki. Rekla je: — Očetova si... Prevzetnost te bo požrla in zelo boš še sama; mogoče boš spoznala, da to ni lahko...

Marija je vedela, da ta dan ne more po običajni poti. Krogi so se zapletli kakor krogi na vodi, v katero je bil nekdo vrgel kamen.

Začutila je željo, da se izmeri v širšem prostoru. Vedela je za pota okoli mesta. Zmogla bo, čeprav so ji noge nenaravno velike in tudi srce v prsih. Na poti je odkrila lepote rane jeseni. Nikoli se ni predajala čarovniji narave, to pot jo je pisana slika zmedla in mehka roka ji je razprla notranjost. V meglici, ki pa jo je prebadala luč, je gledala skrbno obdelane vrtnice, metulje, in ugibala o onem jutru v otroških letih, ko je ležala v regratu za mrtvašnico, nebrizna do smrti, prežeta s preprosto sanjarijo o svetlobi odra in plesa; kakor se je bilo tisti-krat življenje razklenilo, je bilo kazno, da se zdaj spet zapira. Ni slepomišila. Vsako stvar moraš odslužiti... Odljudnost, mir samotarjenja in tudi nova spoznanja. Gledati mora, gledati mora svet, mimo katerega je hodila, kot bi ga sploh ne bilo...

Šla je precej daleč iz mesta, v krogu. Bila je v Dolu in na Pristavi. Kraja si nista podobna in to je prijetno. Videla je obe reki našega mesta, eno zeleno in eno sinjo. Ljudje so bili še na poljih, v vrtovih so se svetile pisane steklene krogle. Ko se je postavila na grič pri Pristavi, ni mogla odtrgati oči od sveta, ki ga je bilo v nizkem soncu več, kot ga je bila pregledala vsa zadnja leta; tudi ljudi je bilo več in nikogar ni poznala. Neka ženska je jo ogovorila. Sočutno je gledala njeno prtljago.

— Precej težka reč, za vas... je rekla.

Ni čutila. Čutila je potrebo hoditi in gledati. Vse je prihajalo k njej, čeprav brez nadrobnosti, kakršne so jo zadevale pred poldnem. Kakor sanjači je hodila. Mislila je na godbo iz Koncerta štirih letnih časov in na glas Evangelija iz Matevževega pasijona.

V mesto se je vrnila, ko je bil že večer. Se je bilo nekaj poletja v zraku; ulice so odzvanjale od nemirnih glasov. Otroci so se podili na kolesih ali z žogo — (igre v mraku so dvojno življenje). Ob razsvetljenih oknih so stale gospodinje s ponvami in klicale k mizi. Dekleta so prepevala v globini veže. Brivnice so imele odprta vrata, v vinotočih so zrcala razmnoževala sliko veselih pijanskih obrazov. Bila je utrujena, neznansko utrujena, a mehka; čutila je, kako jo ogrinja mreža glasov, vonjev in podob, kako so ji te reči iznenada važne, in — mimo premisleka — je iskala nasmeh človeka, ki je stal med cvetličnimi lončki pri oknu. Kako je rekla Magdi...? Rekla je: Za nobeno stvar ni prepozno, mislim...

Držala se je starega mesta. Šla je k reki in sedla na klop. Tu je dočakala noč. Vstala je z neštevilnimi zvezdami, ki jih je opazovala tudi v zrealu vode, pomešane v vejevje košatih žalujk. Od hribov je prihajal veter, poln duha po zemlji. Marija ni nikoli sanjarija v podobah; to pot se ji je kar samo priteknilo: videla se je za šiviljsko

mizo, ko se sopuh vzdiguje izpod likalnika na mokri cunji, videla se je v beli kuhinji in za točilno mizo, v duhu je srečala mlekarico z lastnim obrazom. Videla je mnoge možnosti, ki jih je bilo hranilo njeno življenje; neizrabljene.

Čez čas je vstala, šla je mimo cerkve in vstopila. Komaj je vdihnila vlažni vonj kadila, jo je popadla omotica.

— Nobenega boga nimam, pa hodim sem... je še utegnila pomisliti.

Položila je obraz v dlani. Velbi in kipi so ji izginili iz vida, zastrmela se je na noter; usnula je. Spočetka komaj da so bile sanje. K očem je tiščala list papirja, na katerem je stalo zapisano: Ljuba sestra! V desetih vrstah samo to, vendar so postajale črke zmerom večje in nasilnejše. Brala je od vrste do vrste in ni razumela, tedaj pa se je, vrhu vsega, za njenim hrbtom sprožil neki glas in ji govoril:

— Saj si edinka?!

Stavek se je ponovil toliko kratov, kolikor je na listu stalo »ljuba sestra«. Togota jo je pestila. S težavo je odtrgala pogled od papirja. Ozrla se je naokrog: nikogar ni videla. Stala je tik vrat iz hrastovine. Skoraj prestrašila se je nenadnega spoznanja, da zares čaka sestro. Iz Berna prihaja, je vedela, in s trepetom v srcu je premišljevala, kakšna je; pokazala ji bo svoj dom in Alvida. Potlej je udaril zvonček. Odprla je. Zunaj je stala ženska v beli obleki in ji ponujala roko.

— Prišla sem, sestra... je mirno rekla. — Ničesar nimam, vse bom našla pri tebi.

Nista se poljubili. Marija jo je povabila, naj vstopi. Ni je poznala — (imela je obraz šilonoske s freske v Knososu) — vendar je vedela, da je njena sestra. Peljala jo je po hodniku in odprla vrata. V prvi sobi ni bilo ničesar, samo od stropa je visel grotesken lesteneč iz steklenih paličic. V odprtih oknih je stalo zeleno nebo. Stene so kazale lise od vlage. Marija je čutila kri v licih, vendar je rekla:

— To je prva soba...

Sestra je ostala resna, prikimala je. Šli sta naprej. Druga soba ni imela oken, razsvetljevala jo je gola žarnica, pod katero je stal stol in na stolu fotografija moškega, ki mu nisi razložil obraza. Sestra se ni menila za podobo, temveč jo je z naglimi koraki ubrala v tretjo sobo. Na mizi je bila posoda z jabolki iz voska, platnene rolete so pokrivalo razgled, pod pa so pokrivali časopisi.

— Vse so odnesli... je dejala Marija. Sestra je vprašala:

— Naj grem naprej?

— Ja! Pojdi! Seveda. Najti morava Alvida...

Misel, da mora pokazati Alvida, se je kakor bolezen razrasla po njej. Trepetal je, oči so se ji meglile, noge je imela iz svinca in s težavo je odprala četrta vrata. Stene in okna v tej sobi so bila zakrita z debelimi žametnimi zavesami, med katerimi so se pletle pajčevine, očetov portret je visel v kotu, nagnjen v prostor kakor gostilniško zrcalo, in čeprav ni bilo nobenega pohištva, se je Mariji zazdelo, da je to obednica, kakršno je poznala iz otroških let, scela ovladana od očetovega strogega in pravičnega pogleda.

— Alvid! ja zaklicala. — Alvid, pridi!

Sestra se je obrnila.

— Saj so mi rekli, da ga sploh ni...

Čisto mirno je rekla, Marijin glas pa je vzrasel in ji je šel sami do kosti, ko je vrisnila:

— Lažejo! Kako grdo lažejo!...

Za petimi vrati ju je sprejela zlata luč. Na mizi so bile citre; strune so se svetile v soncu. Obokano okno je odpiralo pogled v pokrajino: zdelo se je, da je soba obešena na pečino, da teče spodaj reka; zadaj so se v milih meglicah razpenjali griči, vse do verige zasneženih gora, ki so bile zelo daleč in okronane z oblaki. Sestra je šla k citram. Nekaj časa je tjavdan prebiralala strune. Ozrla se je prek rame in rekla:

— Vidiš, da ga ni...

Potlej je sedla ter pričela igrati pesem »Gozdič je že zelen«; žalostna pesem je še bolj razpihala Marijino tesnobo, strah za Alvida; prijela se je za glavo kakor ljudje, ki ne vedo več poti, odtrgala se je z mesta in stekla nazaj skoz sobe, ki pa so se bile ta čas spremenile, saj so po kotih stali ljudje ter se glasno pomenkovali in med njimi je videla, posajenega v starinski naslanjač, starca iz voza. Strah ji je izžemal srce in ji slabil noge. Privihrala je v vežo, zapahnila je vrata za seboj, iz silne želje je zaklicala:

— Alvid! Alvid, kje si?!...

Zatisnila je oči, zdrsnila je v temo.

Nekdo se ji je rahlo dotaknil rame. Mukoma je vzdignila obraz iz dlani. Njen kmet je stal zraven klopi in jo gledal. Mežnar je hodil od oltarja do oltarja in ugašal luči. Mrak se je sesipal od kupole, od obokov, zgoščal se je po kotih, samo sredina ladje je utripala v svetlobi, ki so jo cestne obločnice pretakale skoz pisana okna.

— Zaprli bodo, gospa...

— Hvala!

Izmotala se je iz klopi. Noge so ji bile mrtvične, pa se je morala prijeti za naslonjalo. Nasmehnila se je.

— Ali ste me iskali?

Kmet je živahno odkimal.

— Ne. Slučaj je tako nanesel. Videl sem vas ob vodi. Sedeli ste na klopi. Jaz sem popoldne spal za škarpo. Ne, dajte, jaz vam bom nesel!

Prijel je kovček in šla sta iz cerkve. Zunaj je bilo še vse živo; najbrž ni dolgo spala. Veseli glasovi sprehajalcev so se mešali med brnenje avtomobilov, zvenkljanje biciklov in nekoliko odmaknjeni šumot reke. Marija je pogledala spremljevalca: pijanost je uplahnila v njem, najbrže jo je prespal, toda prav to ga je delalo še bolj neboljšenega. V obraz je bil blede, rahlo je stresal z glavo, oči, ki so bile pred poldnem krvave, so bile zdaj le še motne. Umazana srajca je pretesno oklepala vrat, na katerem so bile nabrekli žile.

— Kam greste? je vprašal.

Začudeno ga je pogledala; mar bi šel rad z njo...?

— Kovček vam bom nesel, Sami ne bi mogli.

— Na postajo.

Naenkrat je spoznala, da nista prida različna in da je povsem naravno, če jo spremlja. Še tega se je spomnila: grabljica v parku ga je imela za njenega moža... Zaudarjal je po hlevu, po znoju in po alkoholu, ki pa ga niso več izdihavala usta, marveč koža. Ni je motilo. Prikimala je, češ: pojdiva! Stopal je korak za njo. Šla sta čez reko in po smeraj bolj razsvetljenih cestah. Navzlic utrujenosti je zlahka začela pogovor; rekla mu je, da se komaj še premika, in potlej:

— V cerkvi sem sanjala, da imam hišo in da je prišla sestra k meni na obisk...

Vdano je pokimal.

— In pri tem sploh nimam sestre!... Saj je sploh nimam... je pristavila.

Vzdihnil je, kakor bi sočustvoval z njo, toda precej nato ga je zaneslo v lastni svet, med lastne tegobe. Govoril je prav tako zateglo in tožeče kot zjutraj in celo levica, v kateri ni imel ničesar, mu je po ptičje prhutala pred obrazom. Lovil je korak z njo, čeprav je šla počasi.

— Mogoče... je dejal, — mogoče bi moral imeti tudi jaz še koga svojih, razen sinov. Nič nisem sanjal popoldne, vi pa ste.

— Koliko časa niste bili doma?

— Dva dni...

— Kdo vam opravi živino?

— Sosedu.

— Bo vse v redu?

— Saj je vseeno, gospa... Saj je vseeno...

— Vseeno? ...

Te besede ni poznala, čeprav bi se, na prvi pogled, utegnilo zdeti, da vsa živi iz nje. V dolžnosti je verjela, a če jim ni bila kos, jih je rajši obšla, nego da jih zanemari. Mar je bila tudi ljubezen takšna dolžnost, ki se ji je ognila? ... Kako zavratno so prišle sanje! ... Popele so se iz teme pozabe, res, toda: ali ga je sploh kdaj tako ljubila, Alvida? ... Tako kot zdajle, Dobra mu je bila. Bila je z njim do trenutka, ko so ga položili v avtofurgon. Vrnil se je s sanjami, v njeno starost, v njeno prvo in najbrže zadnjo bolezen. Izložbe gleda in mlade ljudi, ki jih nemir nosi po razsvetljenih cestah, pa naenkrate kakor skoz čarovno steklo razpoznavajo podrobnosti Alvidove telesnosti, njegov vonj, prerahlo kožo na rokah, njegova hlastava ljubkovanja, ko sta prišla do prve noči in je v odsvitu cestne svetilke opazovala sivozeleno vodo njegovih oči, ki so hranile smrt in so se, najbrže, prav zato tako vsiljivo ponujale še enkratni tuji prijaznosti. Ali je zdajle prišla smrt tudi do nje, ko si tako neznosno živo obuja preteklost in se ji staro, izmučeno telo stresa pod umišljenim božanjem ...?

— Todle, gospa! jo je opozoril spremljevalec.

Zdaj je ona sledila kmetu. Iz kavarne je udarila godba, novodobna godba, ki je ni prav razumela, toda ta trenutek si je zaželela, da bi jo slišal tudi Alvid; prijela bi ga za roko. Pokazala bi mu svetlobno reklamo. Opozorila bi ga na potepuškega bernardinca, na srebrni rob dimnika pri elektrarni, na senco žerjava. Včasih je bilo to njegovo opravilo. Kakor meščanski popotniki je zapisoval podobe, ki so mu prihajale pred pogled; hotel je, da jih tudi ona vidi s pohlepnimi očmi, z njegovimi očmi, ker se mu je, nemara, zdelo, da se bosta z dveh različnih svetov pogovarjala o isti lepoti, ko se bo odpravil. Zakaj je obračala glavo vstran ...? Prišla ji je tale misel:

— Takrat sem izgubila poklic. Izgubila sem namen. Prav zato sem se bala, prepustiti se njegovemu življenju in smrti, ki jo je čakal. Do tegale trenutka ... Majhno srce sem imela ... Majhno srce sem imela ...

Prečkala sta drevored pred postajo. Marija se je komaj zavedala, kdaj in kako sta prišla do tod. Kmet je vprašal:

— Na kateri vlak boste šli?

— Na nobenega.

Nasmehnila se mu je, on pa se je zmedel samo za trenutek. Iztegnil je roko, kot bi jo hotel podpreti, in dejal:

— Bova pa posedela.

Na peronu je bilo le malo ljudi. Marija se je odtrgala iz zazrtosti. Njeno pozornost je pritegnila skupina sezonskih delavcev. Sedeli so na kupu in se pogovarjali; videti je bilo, da so utrujeni in nekako izgub-

ljeni. Pri kraju je sedel zelo mlad fant z zmečkano kapo v rokah. Strmel je proti trafiki. Marija se je ozrla. V kiosku je bila prodajalka naslonila glavo na laket, smehljalj ji je obrobljal oči, s prsti pa je sukala papirnato rožo. Fantov pogled je poznala: to je bil Alvidov pogled. Tisti, ki ga je domala sovražila.

Šla sta v restavracijo. Kmet je odložil prtljago. Sedla sta. Dobila sta pol litra vina; Marija se ni branila in komaj se je še s koncem zavesti spominjala svojih nekdanjih navad. V megli je videla razsvetljeno točilno mizo, z žaganjem potresena tla, pijance, ki so prepevali v kotu, usnulega otroka, zrcalo. Kmetov obraz ji je bil bliže in ga je bolje razločila, mimo tega pa se ji je zdelo, da so med njima kakor vezi iz sto in stoletne izkušnje.

— Zakaj takole hodite naokrog? jo je naenkrat vprašal.

— Ne veste...?

— Kaj bi vedel...?

— Nase se spomnite.

— Mene so vsi pustili...?

— Saj! Jaz sem pa druge pustila. Nikogar nimam.

Komaj je izrekla te besede, se je na kmetovem obrazu dogodila sprememba. Priprl je veke, potlej pa je pogledal v čašo, kakor bi ga obšla zadrega, ker so se stvari zasukale drugače, kot si je bil obetal, in celo drugače, kot bi bilo po splošni pameti prav. Marija je hotela še nekaj reči, hotela je dopolniti poprejšnjo misel, toda iznenada je čutila, kako se človek pred njo odmika. Njej je bilo to novo, ni še skusila trenutka, v katerem topli dotik otrdi, v katerem se roka ohlaja. Natokal je in polival. Gledala ga je skoz dim, nazadnje je srečala njegove oči ter razumela. Grenko se je nasmehnila. Razumela je: njemu ni bilo do tega, da bi našel podobnega ali enakega človeka; iskal je opore. Brez prave zveze je dejala:

— Mislite, da ni prida haska, če slepec slepca vodi...?

Povešal je glavo, molčala sta, on je naglo in pogoltno pil. Kri mu je stopila v lica. Motne oči so spet dobile lesk. Mrmrjal je predse: Marija je razločila le nekaj besed: travniki, košnja, studenec... S tirov je prihajalo žvižganje lokomotive, zategel, otožen glas je prekričal pijance v kotu.

Potem se je na vratih pojavila Magdina sestra.

Drgetala je po vsem telesu in z desnico si je zatiskala usta. Odblesek zrcala ji je ugloobil sence pod očmi. Še zmerom je imela rumeno bluzo. Lasje so ji bili razmršeni in že od daleč je bilo videti, da se ji je primerilo nekaj zlega. Zmedeno je gledala okoli sebe. Kmet jo je tudi opazil. Urno je odrinil stol. Stopil je k njej; noge ga že niso več

prav držale. Govoril ji je na uho; menda ga ni razumela, pogled ji je še vedno poletaval sem in tja, toda ko jo je prijel za komolec, se je dala voditi in je z negotovim korakom prišla do mize ter sedla. Marije ni videla. Vse na njej je plahutalo, drugače kakor opoldne, brez milobe. Oči je imela od jokanja povsem zariple. Samogibno je prijela čašo in izpila. Marija je vedela, kaj se je zgodilo, vendar je nepremično strmela v dekle.

— Umrl je... Danes popoldne je umrl...

Kmet je nerazumevajoče zmajeval z glavo. Naročil je še pijače. Marija je sedela pri kraju mize, obtežena z onemoglostjo in je prav natančno čutila, da je smrt, ki jo je naznanilo dekle, del njenega lastnega konca. Prišla je kakor vse stvari ta dan — (celo kakor nočne sanje, one o gori in mestu, prebodenem s strelico sonca) — izza ogla, tatinsko, a vendarle svečano. Bila je v zadnji sobi svojih drugih sanj. Samo veter je citral. Za oknom so bile zlate doline, gore v snegu in nad njimi oblaki in orli. Njen konec je stal v bližini, pa se nekako ni bala. Skoz pajčolan je slišala besede, ki sta jih — drug mimo drugega — govorila Magdina sestra in kmet. Res, njune besede so letele vsak-sebi. Je to zlo, če govorimo samo o svojem zlu? Najbrže ni... je pomislila. Važno je, da čuješ soseda, čeprav ne razločiš pravih besed. Magdina sestra je vzklicevala očetovo podobo in iskrila se je v solzah, ta podoba, večala se je; kmet je ni videl, ker je ni mogel videti. Marija je razumela oba. Kmet je pravil o otrocih. Sprva celo razumno in umirjeno. Čez čas ga je prisukalo v stari vrtinec.

— Še celo ponoči jih čakam!... je tožil. — Mislim si: mogoče bodo prišli... Vsak človek ima angela varuha, zakaj bi ga moji otroci ne imeli. Na koncu njive stojim, kakor bi jazbeca čakal, stojim, stojim in vse mi natanko pride na misel: kaj je bilo tega leta in kaj tega, in kdaj smo kupili konja, kakšen je bil pridelek zadnje jesen pred vojsko...

Majhen violinist je na točilni mizi potrl nekaj kozarcev.

Magdina sestra: Prinesla sem mu ciklame. Nikdar še ni bil nobene stvari tako vesel. Jokal je, pa je rekel: Ti si moja hčerka!... Moja edina hčerka!...

Kmet: Cela dolina spi. Nihče se ne briga zame. Saj razumem... Čemu naj bi se sploh brigali...? Lužnikov pes me pozna, sosedov, nič ne laja, če grem mimo...

Psi so lajali, ko je Alvid mrtev ležal v gostišču, ona pa je poskušala brati Goethejevo knjigo o pohodu na Francosko.

Magdina sestra: Prav igral se je z rožami...

Kmet: Ljudje si mislijo svoje... ,Otroci so mu pobegnili...'
,Kakšen človek je to?'

Magdina sestra: Nekoč je poveljeval polku; v Taškentu so o njem pripovedovali legende! In potlej vse tisto odurno životarjenje!... Ubogi! Mili človek!... Zbežala sem od doma, ker me je bolelo v prsih, ker nisem več vzdržala... Ne to, da je umrl, ne samo to... Zavoljo njegovega življenja se grizem in si mislim, kaj vse sem zamudila, kako bi mu ga bila lahko polepšala... Nikoli več ne bom našla miru!

Kmet: Včasih se spomnim na ženo. Rab jo je vzela.

Restavracijska vrata so se truščema odprla. Dve dekleti sta pripehali noter pijanega debeluha, zadaj pa se jim je s poplesujočimi koraki pridružil študent, ki mu je utegnilo biti komaj sedemnajst let; zdel se ji je lep, domislila se je Olega, s katerim je plesala v »La fille mal gardée« in ki ji je, celo potem, ko je bil eno noč spal z njo, na skušniji rekel: — Premalo srca, dekletce... Skoraj nič srca... Zdaj pa je to srce naenkrat napolnjeno z usodami, tik pred koncem; vstricno sliši govorico kmeta in Magdine sestre in tudi glasove tistih ljudi, ki jih je bila poprej komaj videla. Sestra je pritiskala čelo v dlani, po licih so ji polzele solze, hlipaje je pravila:

— Rad je imel živati iz tulskega srebra in nikoli se ni maral ločiti od njih, ker je bilo to edino, kar je rešil... Mama, seveda...

Kmet: Za ženo mi ni bilo mar. To sem povedal.

Magdina sestra: Ni ga razumela...

Kmet: Suženj otrok postaneš...

Magdina sestra: Sestra pa ga je celo sovražila. Mogoče sta ga obe sovražili.

Kmet: Na Rabu...

Marija se je zavedla, da je čas... Niti kmet ni več opazil njene prisotnosti. Majhen kužek se je priklatil skoz vrata. Iskal je gospodarja. Magdina sestra je prijela kmeta za roko. Rotila ga je, naj vendar razume, da je morala priti sem, da nima miru, da jo bo žalost pokončala. Najbrže se ni spominjala, kako je bilo pred vagonom in vrtiljakom, ko jo je opoldne ogovoril; tudi njemu ni bilo mar. Marija je odštela na rob mize denar za pol litra vina s staro, neuničljivo natančnostjo. Ozrla se je po prostoru, kjer so se v dimu in prelomljeni svetlobi zibali njeni nocojšnji sopotniki; vsi so ji bili blizu, čeprav se je temu, na neki način, čudila: Olegov dvojniki, debeluh, blagajničarka, pijani violinist. Ob točilni mizi sta stala zdaj tudi mali sezonski delavec in trafikantinja; izvabila sta ji nasmeh: v duhu si je izčrtavala obrise njune bodoče usode. Stokaje je preskušala noge. Bolezen jo je

zaskočila natanko tako kot opoldne, zato je kazalo pohiteti. Želodec in srce sta se ji sprijela. Iz megle, ki ji je pokrila pogled, so se sicer brž spet izbistrile znane podobe, toda takim oddihom ni bilo zaupati.

— Gremo! si je ukazala kakor nekoč, pred bleščečo lužo odra, ko so se zvoki uverture izgubljali v vrvišču in se je v orkestru pripravljajl nov zvok, čarovni zvok, iz katerega se je sprožila v skok, v slast nekakšnega novega bivanja. Kakšna misel ji je še ostala...? Morda ta: — Strašno je, da bom prebila zid svoje samoljubnosti tako pozno, na klic človeka, ki ima isti glas kot jaz sama...

Prijela je kovček in odšla. Kmet in Magdina sestra je nista opazila.

Privlekla se je do voza. Proga svetlobe je ležala na travi, kajti vrata so bila odprta.

— Prišla sem, Marta, potrebna sem vam... je hotela reči, pa je jezik ni več ubogal; zrušila se je na stopničko, in ko je padala, se ji je glava zasukala: videla je petrolejko na gašperčku, svetle živali, starčev stršeči nos, svečo, ki je gorela na stolču zraven vzglavja, in nazadnje ogledalo, pod katerim je Marta, na kolenih, uravnavala svoje račune. Videla je tudi še, kako je Marta obrnila obraz proti njej.